

НАУКОВИЙ ВИСНОВОК

члена Науково-консультативної ради при Верховному Суді України,
доктора юридичних наук, професора Кобецької Надії Романівни

Питання для висновку (звернення Голови Касаційного цивільного суду Гулька Б.І. про підготовку наукового висновку у провадженні № 61-9923св21):

1. Чи припиняється внаслідок ліквідації фермерського господарства право постійного користування земельною ділянкою, наданої громадянину для ведення селянського (фермерського) господарства?

2. Чи переходить (повертається) до фізичної особи права постійного користування земельною ділянкою, наданою їй для ведення селянського (фермерського) господарства, у разі ліквідації фермерського господарства, засновником якого була така особа?

Обґрунтування.

1. Спірні правовідносини, про які йдеться, виникли та підставі норм діючих на той час Земельного кодексу України в редакції від 13.03.1992 р. (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-12/conv#o442>) та Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20.12.1991 р. (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2009-12#Text>). Ці законодавчі акти закріплювали відповідний порядок надання земельних ділянок громадянам в постійне користування для ведення селянського (фермерського) господарства, що був обов'язковим початковим етапом створення самого селянського (фермерського) господарства. Системний аналіз норм Земельного кодексу України і Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» (насамперед, що стосується обов'язків господарства ефективно використовувати землі, сплачувати земельний податок) дав підстави стверджувати, що після створення селянського (фермерського) господарства саме воно ставало користувачем земельної ділянки на відповідному правовому титулі. Сьогодні такий висновок однозначно підтримується діючим законодавством, науковою доктриною та судовою практикою (висновки Великої Палати Верховного Суду наведені у зверненні).

Аналізуючи спірні правовідносини, слід звернутися також до інтересу, на задоволення якого, було спрямоване отримання громадянином земельної ділянки. Земельна ділянка надавалася громадянину не загалом «в постійне користування», а в «постійне користування для ведення селянського (фермерського) господарства», фактично – для створення і ведення такого господарства. Враховуючи базові засади регулювання земельних відносин (цільового, ефективного використання землі та ін.), припинення фермерського господарства (як особливої організаційно-правової форми господарювання в аграрному секторі) означає неможливість подальшого використання земельної ділянки у відповідності з підставою її надання та за цільовим призначенням.

Нині діючий Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. змінив підхід до суб'єктів та підстав набуття права постійного користування земельною ділянкою та не передбачає можливості набуття права постійного користування земельною ділянкою для ведення фермерського господарства (ст. 92). Відповідно до ст. 141

кодексу не визначено підстав припинення права постійного користування земельною ділянкою, наданою для ведення селянського (фермерського) господарства. Разом з тим, п. 3 ст. 27 Земельного кодексу України в редакції від 13.03.1992 р. прямо закріплював, що підставою припинення права користування землею є «припинення діяльності ... селянського (фермерського) господарства». Ще раз слід наголосити, що відповідно до чинного на той час порядку господарство не набувало земельну ділянку самостійно, а шляхом отримання в постійне користування ділянки громадянином для ведення селянського господарства.

Таким чином, внаслідок ліквідації фермерського господарства право постійного користування земельною ділянкою, наданої громадянину для ведення селянського (фермерського) господарства, припиняється.

2. Щодо переходу (повернення) до фізичної особи права постійного користування земельною ділянкою, наданою їй для ведення селянського (фермерського) господарства, у разі ліквідації фермерського господарства, засновником якого була така особа, то, як було обґрунтовано вище, ліквідація фермерського господарства тягне за собою припинення і права постійного користування земельною ділянкою, для ведення якого її було надано громадянину.

Щодо приписів ст. 19 і 20 діючого Закону України «Про фермерське господарство» слід зауважити таке. Право користування землею може входити в склад майна господарства, якщо б воно підлягало відчуженню та могло бути передане у власність фермерського господарства, адже відповідно до ст. 20 майно фермерського господарства належить йому на праві власності. Право ж постійного користування земельною ділянкою, надане для ведення селянського (фермерського) господарства, не входило в склад майна селянського (фермерського) господарства, створеного відповідно у 2001 р. на підставі Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20.12.1991 р., що підтверджує системний аналіз ст. 14, 17, 19 Закону та ст. ст. 55 Земельного кодексу України в редакції від 13.03.1992 р.

Додатково для обґрунтування див. також постанову Великої Палати Верховного Суду від 23 червня 2020 р. у справі № 179/1043/16-ц (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458957>).

22.01.2022

Кобецька Н.Р.